

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет української філології та журналістики
Кафедра історії української літератури та компаративістики

Дипломна робота

магістра

**з теми: ПРОБЛЕМА ЛЮБОВІ ТА ЗРАДИ У ТВОРЧОСТІ ЛЬВА
ТОЛСТОГО ТА ІВАНА ФРАНКА: КОМПАРАТИВНИЙ РАКУРС**

Виконала: студентка Ukr1-M19 групи
спеціальності 014 Середня освіта
(Українська мова та література)
Демцун Лілія Василівна

Керівник: Починок Л.І., кандидат
філологічних наук, професор кафедри історії
української літератури та компаративістики

Рецензент: Шулик П.Л., кандидат
філологічних наук, доцент кафедри
германських мов і зарубіжної літератури

Кам'янець-Подільський – 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПОСТАТІ ІВАНА ФРАНКА ТА ЛЬВА ТОЛСТОГО КРІЗЬ ПРИЗМУ ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНОГО ДИСКУРСУ.....	8
1.1. Історія теоретичної думки про творчість письменників.....	8
1.2. Філософсько-етичні шукання митців в контексті літературного процесу ХІХ ст.....	25
РОЗДІЛ 2. «АННА КАРЕНІНА» Л. ТОЛСТОГО, «ПЕРЕХРЕСНІ СТЕЖКИ» ТА «УКРАДЕНЕ ЩАСТЯ» І. ФРАНКА: ТРИ ТВОРИ – ОДНА ІСТОРІЯ.....	46
2.1. Заборонена любов у творчому осмисленні письменників.....	46
2.2. Конфлікт особистості та суспільства у романі Л. Толстого та повісті і драмі І.Франка.....	54
РОЗДІЛ 3. ПРОТИСТОЯННЯ ПОЧУТТЯ ТА ОБОВ'ЯЗКУ В РОМАНІ «АННА КАРЕНІНА», ПОВІСТІ «ПЕРЕХРЕСНІ СТЕЖКИ» ТА ДРАМІ «УКРАДЕНЕ ЩАСТЯ».....	59
3.1. Почуття кохання у розумінні Анни Кареніної.....	59
3.2. Поєднання кохання і розуму в характерах Олексія Вронського, Михайла Гурмана та Євгенія Рафаловича.....	63
3.3. Образи Анни Задорожної та Регіни Стальської як втілення протиборства почуття та обов'язку.....	67
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В. Г. Белінський вважав, що цінність художнього твору визначається ще тим, як і наскільки досконало в ньому виражені людські характери. Ця думка критика з найбільшою глибиною і впевненістю втілена в творчості Л.М. Толстого, особливо в його романах «Війна і мир» та «Анна Кареніна», та в творчості І. Я. Франка, в його повісті «Пережесні стежки» та драмі «Украдене щастя».

Проблема кохання та обов'язку у творчості визначних класиків світового письменства завжди була і залишається актуальною. До неї зверталось багато письменників усіх часів. Це і Г. Флобер, Л. Толстой, Стендаль тощо. В українській літературі частково елементи цієї проблеми можемо побачити у творчості Котляревського, згодом цю проблему порушує у своїх творах І. Франко. Та особливо глибоко проблема кохання та обов'язку простежується у творчості російського письменника Льва Миколайовича Толстого та українського письменника Івана Яковича Франка.

Всі твори Толстого та Франка спиралися на літературні традиції своїх попередників, які зображували людей майбутнього. Письменники описували простих людей, стежили за їхніми думки, аналізували причини трагедій.

Для Льва Толстого характерним був опис широкомасштабних історичних подій, показ стану душі людини на фоні різних суспільних катаклізмів. Франко зображував у своїх творах буденне життя, пригоди, трагедії почуттів. У творчості обох цих письменників звучить також і тема кохання. Однак новизна авторів полягає у своєрідному погляді на подану проблему та аспекти її висвітлення.

Майстрів слова цікавить любов, яка здатна бути єдиною в житті, такою щоб ставила певні обов'язки перед людиною, а не тільки знаходила своє, власне задоволення. Потреба в такій любові корениться в природі людини. Зображаючи таку любов, митцеві необхідно було вирішити: чи здатна вона в

період свого цвітіння набрати такої сили, зосередити в собі таке багатство почуття, щоб його вистачило на ціле життя. Чи здатна вона впродовж довгих років залишатися поетичною стороною життя сім'ї, не в'янувши, не падаючи в прозу, не вироджуючись. Порівняння періоду зародження і дозрівання почуттів із його долею після одруження якраз давало рамку тій епічній цілісності, до якої завжди намагається дійти митець.

Зародження і підйом кохання на вершину охоплює в творах Л.Толстого та І. Франка значний період – нерідко цілі роки. Буває, звичайно, що короткочасне зближення веде до щасливого шлюбу на довгі роки. Однак Толстой та Франко не дозволять собі скористатися досвідом такого везіння. Адже вони змальовують зародження і цвітіння кохання не просто в реальних, а в найреальніших з реальних умов. Автори мають вибрати випадки, в яких виявиться весь можливий його зміст, що залежить не тільки від перешкод, але й від процесу взаємопізнання і взаємовизнання, від співвідносності душевних і тілесних характеристик, від здатності почуттів перейти крізь випробовування, використавши їх собі на користь.

Франко формулює поняття реалізму ідеального. Такий реалізм має звертати увагу не на «тіло сучасного чоловіка і сучасної суспільності», зауважує Франко, а передавати «думки, змагання, боротьбу». Важливу роль відіграють при цьому ідеальні типи, які мають «уособляти в собі думи і змагання даної доби».

Теорія «ідеального реалізму» початку 80-х років зафіксувала переосмислення натуралістичного соціологізму («наукового студіювання»), з одного боку, й повернення Франка до ідеальних структур мислення й романтизму — з іншого. «Реалізм» як метод та «ідеалізм» як зміст і мета художнього зображення (уособлення дум і змагань даної доби, «представлення розвитку суспільності») дещо видозмінено нагадують елементи «наукового реалізму» Франка — «науковий» метод і «поступову» тенденцію.

В епічному реалізмі Л. Толстого та І. Франка принцип універсалізму у розкритті внутрішнього світу людини майстерно поєднується із зображенням цього внутрішнього світу у безперервному русі та плинності. Основним об'єктом письменницьких роздумів стала особистість та її взаємозв'язок із суспільством. Так, у 1853 році Лев Толстой зазначав у своєму щоденнику: *«Тепер цікавість до подробиць замінюється інтересом до конкретних подій»* [57, с. 45]. Зображення письменником діалектики душі було рівнозначне науковому відкриттю у галузі пізнання внутрішнього світу людини.

Проблема кохання і обов'язку актуальна завжди, як вічні самі ці почуття. До розкриття цієї теми принагідно зверталось чимало літературознавців, зокрема – А. Буланов [11], В. Дніпров [24], Н. Долиніна, М.Федосюк, Г. Курляндська та багато інших. Зокрема у творчості І.Франка цю проблему розкривали такі літературознавця, як Д. Дроздовський [26], М.Крупач [41], Ю. Кобилецький [37] тощо.

Отже, з часу написання драми «Украдене щастя» літературознавцями було досліджено чимало аспектів. Насамперед ідеться про систему образів, сюжет твору, історію його написання. Та все ж ніхто ще не вдавався до порівняння тексту драми «Украдене щастя» І. Я. Франка та повісті «Перехресні стежки» з текстом роману Л. М. Толстого «Анна Кареніна». Окремої ґрунтовної праці щодо проблеми кохання та обов'язку у творчому спадку митців літературознавча наука й досі не має, що й мотивує актуальність нашого дослідження.

Об'єкт дослідження – життєтворчість Льва Толстого та Івана Франка; специфіка кохання у творах «Анна Кареніна», «Украдене щастя», «Перехресні стежки».

Предмет дослідження – роман Льва Толстого «Анна Кареніна», повісті «Перехресні стежки» та драми «Украдене щастя» Івана Франка як зразки творів про кохання.

Мета нашого дослідження – розкрити проблему протистояння почуття любові та почуття обов’язку в житті героїв роману Льва Толстого «Анна Кареніна» та творів Івана Франка «Украдене щастя» та «Перехресні стежки», виявити спільні риси в характерах героїв, мотивацію їх вчинків.

Визначена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- осмислити творчість письменників крізь призму проблеми;
- осмислити дотичність бачення ролі жінки у творчості одного письменника;
- розкрити проблему протистояння між почуттям кохання та почуттям обов’язку в аналізованих творах;
- З’ясувати як розуміють любов головні героїні аналізованих творів:
- вказати на почуття любові та обов’язку у сильної половини людства (на прикладі постатей Олексія Вронського, Михайла Гурмана та Євгенія Рафаловича).

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на компаративному методі та його різновидах: *культурно-історичному, порівняльно-типологічному та інтертекстуальному*. Виклад побудований переважно в індуктивний спосіб – від текстуального аналізу творів до часткових і загальних висновків. За допомогою культурно-історичного методу проаналізовано розвиток теоретичної думки про творчість письменників в контексті літературного процесу ХІХ століття. За допомогою порівняльно-типологічного методу визначено реалістичні домінанти побудови текстів аналізованих письменників. Інтертекстуальний метод дозволяє виявити стильові особливості реалістичної прози.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що вони можуть бути використані при підготовці практичних курсів з історії української та зарубіжної літератури та компаративістики у закладах вищої освіти, при створенні посібників для учнів загальноосвітніх шкіл, при

проведенні факультативів, а також при написанні курсових та дипломних робіт.

Апробація результатів дослідження. Дипломну роботу обговорено на засіданні кафедри історії української літератури та компаративістики. Результати дослідження апробовано у формі доповіді на студентській науковій конференції Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (23 вересня 2020 р.).

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (90 позицій). Загальний обсяг дослідження – 89 сторінок, з яких 82 сторінки – основний текст роботи.

ВИСНОВКИ

Українська проза 70-90-х років продовжила і збагатила традиції демократичного мистецтва, пафосом якого був аналіз духовного, соціального і національного життя народу.

Письменники 70-90-х років, насамперед І. Франко, І. Нечуй-Левицький, І. Білик, зробили чимало для розвитку реалізму. В оцінках явищ соціальної дійсності і літературної творчості вони виходили з розробленої ними шкали цінностей, яка і була їх естетичним кодексом. Їх власна художня творчість надавала особливого авторитету всьому тому, про що говорили вони як теоретики.

Реалізм в осмисленні І. Франка становив парадигму, що розгорталася від «наукового реалізму» до «ідеального». Обидві концепції – неоднозначні в його літературно-критичній спадщині, їх не можна співвідносити лише з одним літературним напрямом – класичним реалізмом XIX ст.

І. Франко наголошував, що новітня література має ґрунтуватися на принципі «признання повного, неограниченого права» автора на вираження власної індивідуальності, щоправда, зауважував, що митець повинен уникати надмірного використання суб'єктивістських прийомів; він артикулював тези про поглиблений психологізм як головну ознаку нового реалістичного мистецтва, про тотальну ліризацію прози й посилення виражальності та «музичності», про нівеляцію «протоколярної» оповіді й тяжіння до лаконізму, сконденсованості, ущільненості та фрагментарності стилю, про зникнення характерного для реалізму поділу на позитивних і негативних героїв-персонажів, про уникнення «шаблонності» мови, про відкритість реалізму до новітніх віянь як на формальному рівні, так і на філософському й світоглядному тощо. Ці принципи стали основою теорії неореалізму.

Досить швидко розвивається реалізм і в російській літературі. У 40-50-ті роки XIX ст. почали свій творчий шлях знамениті письменники, творчість

яких досягла свого розквіту у другій половині століття (Н. А. Некрасов, І.С.Тургенєв, М.Е.Салтиков-Щедрин, Ф. М. Достоевський, Л. М. Толстой).

Толстой проніс традиції великого реалізму через епоху, коли його руйнували натуралізм і формалізм. Митець не тільки зберіг ці традиції, але розвинув їх в конкретній і сучасній формі. У цьому незабутня заслуга Толстого-митця.

Письменник проніс через епоху відчуження мистецтва від народу велику думку, що справжнє мистецтво може бути тільки народним мистецтвом, що відрив від народного ґрунту вбиває мистецтво, що досконалість художньої форми нерозривно пов'язано з народністю змісту. У цьому велике значення естетики Толстого.

Лев Толстой оцінював свій твір як перший «справжній роман». І не дивлячись на велику кількість дійових осіб та особливості двох сюжетних ліній «Анна - Каренін – Вронський» і «Левін – Кіті», роман автора вражає нас надзвичайною упорядкованістю та художньою цілеспрямованістю окремих своїх частин. «Анна Кареніна» являє собою такий твір мистецтва, де кожна художня деталь, всі його елементи підпорядковані розкриттю єдиного задуму, а кожен художній образ внутрішньо виправданий.

Лев Толстой показав себе у цьому романі як новатор. Він рішуче виступив проти традиційних канонів в області мистецтва роману з його єдиним послідовним розвитком інтриги, з єдиним героєм та героїнею. Тому письменник, прагнучи до більш широкого і всебічного показу життя, створює новий тип роману, де є дві сюжетні лінії, кілька героїв і кілька героїнь, велика кількість персонажів. Вони пов'язані між собою не мотузками традиційної романтичної інтриги. Тримаються ці герої на внутрішньому зв'язку, тобто на складних перипетіях ідейних ліній, на взаємозв'язку ідей, їх протиставленні та єдності, що відображають діалектичну зв'язаність життєвих явищ і процесів.

На прикладі творів Івана Франка «Украдене щастя» та «Перехресні стежки» і роману Льва Толстого «Анна Кареніна» ми осмислили творчість письменників крізь призму проблеми кохання та обов'язку, осмислили дотичність бачення ролі жінки у творчості одного письменника, розкрили проблему протистояння між почуттям кохання та почуттям обов'язку в аналізованих творах. Також ми вказали як простежуються в аналізованих творах почуття кохання та обов'язку у чоловіків на прикладах головних героїв Олексія Вронського, Михайла Гурмана та Євгенія Рафаловича. Ми визначили яке з двох почуттів в них переважає та чим це мотивовано, схарактеризували. Крім цього схарактеризували образну систему творів. На матеріалі дослідження проілюстрували те, як автори відтворюють концепцію людини через зображення внутрішнього світу героїв; проаналізували стильову парадигму творів І. Франка та Л. Толстого; простежили компаративні зв'язки двох літератур.

Лев Миколайович Толстой та Іван Франко досить неординарно, незвичайно та майстерно підійшли до висвітлення питання кохання у своїх творах. «Анна Кареніна» «Украдене щастя» та «Перехресні стежки». Ця майстерність виявилася, перш за все, в актуальності піднятої теми. Л. Толстой та І. Франко зуміли показати вибір між особистою свободою людини та існуючими правилами поведінки в суспільстві. Аналіз творів показав, що особливо гостро перед автором постає питання непримиренного конфлікту особи і суспільства, жінки й суспільства. Обидва письменники вибрали кохання темою своїх романів, прагнення жінки до щастя.

Обидва письменники приділяли увагу поєднанню соціального та психологічного аспектів. Митці показують складну мотивацію поведінки героїв, зважають на внутрішні потяги, фактори. Їм вдається відобразити соціально-психологічну атмосферу того часу.

Особливу роль у творах відіграє також погода, надзвичайно важливі зорові та слухові образи. При першій зустрічі Анни та Вронського надворі

була заметіль та вітер. Тоді це була якась дивовижна суперечка зі стихією, яка охопила Олексія Вронського та Анну Кареніну, стихія молодії пристрастії, протистояти якій було неможливо. Дещо схоже простежується і на початку твору «Украдене щастя». Заметіль зимового вечора асоціюється з такою ж стихією молодії пристрастії, яка не зупиниться ні перед чим, як і Анна Задорожна, не дивлячись ні на що, повністю «розчиняється» в коханому Михайлові, як бореться зі сталими законами тогочасного суспільства, виборюючи собі право на украдене щастя.

Перш за все обох цікавить не опис, а те, як він відображає духовну сферу життя героїв. Психологізм вимагає висвітлення емоційно-почуттєвої складової. Це неперевірено вдається обом письменникам. У творах присутній подвійний сюжет, відбувається зовнішній та внутрішній конфлікт, хоча більше уваги все ж зосереджується на внутрішньому конфлікті. У головних героїнь трьох аналізованих творів йде постійна боротьба між тим, чого вони прагнуть і тим, що є правильним, між серцем і розумом. Вони керуються серцем, прислухаються до своїх почуттів. На відміну від головних героїнь, чоловікам притаманно прислухатись до розуму, у них почуття обов'язку переважає над емоціями, почуттями. Можна лише, як виняток, навести приклад Євгенія Рафаловича. Він дослухався до свого серця і, можливо, так було б і далі, якби Регіна не відштовхнула його, не пробудила задрімавший в той час голос розуму, почуття обов'язку, яке він готовий був заглушити заради неї, слухаючи лише серце, керуючись лише світлим почуттям кохання. Проаналізувавши те, як розкрито проблему кохання та обов'язку у творах українського та російського письменників, зробили висновок про взаємозв'язок сусідніх літератур.

У результаті аналізу творів прослідковується різкий контраст між потребами головних героїнь, їх особистим зростанням та можливостями суспільства. Різниця полягає і у способі реалізації цих потреб, глибині психологічного характеру героїнь. Обидва письменника, з урахуванням

тогочасних поглядів і переконань, намагаються знайти рівновагу та гармонію у стосунках жінки зі світом. Анна Задорожна, Регіна та Анна Кареніна використовують ту саму сутність проблеми. Однак кожна з них наділена власним неповторним характером і складною долею.

Та спільною рисою Льва Толстого та Івана Франка є те, що вони обоє показали нам всю складність шляху особистості до своїх мрій, надій та кохання. З особливою гостротою висвітлили питання впливу суспільних норм на розвиток героїнь та їх почуттів.

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо в порівняльному аналізі творів інших літератур, творчості інших письменників, дослідженні інших соціальних проблем на прикладі окремих творів різних літератур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзеншток І. Генезис «Украденного щастя» Івана Франка. *Літературна критика*, 1940. № 6. С. 2–26.
2. Апостолов Н. Живой Толстой: Жизнь Л. Н. Толстого в воспоминаниях и переписке. СПб, 1995. 580 с.
3. Бабаев Э. Г. «Анна Каренина» Л.Н. Толстого. Москва: Художественная литература, 1978. 158 с.
4. Бабаев Э.Г. Из истории русского романа XIX века: Пушкин, Герцен, Толстой. Москва: МГУ, 1984. 270 с.
5. Басс І. І. Іван Франко. Біографія. Київ: Наукова думка, 1966. 256 с.
6. Билинский В. Г. Взгляд на русскую литературу 1846 года. Москва, 1948. 80 с.
7. Бычков С. Л. Н. Толстой в оценке русской критики. Москва, 1954. 479с.
URL: <http://tolstoy-lit.ru/tolstoy/kritika-o-tolstom/bychkov-tolstoj-v-ocenke-russkoj-kritiki.htm> (дата звернення: 24.10.2020)
8. Білінкіс Я. Про творчість Толстого. Москва, 1959. 350 с.
9. Білоштан Я. Драматургія Івана Франка. Київ: Державне вид-во художньої літератури, 1956. 251 с.
10. Білоштан Я. Іван Франко і театр. Київ: Мистецтво, 1967. 367 с.
11. Буланов А. Логика сердца в романе Л. Н. Толстого «Анна Каренина» *Русская литература*. 1991. №3. С.25–35.
12. Вересаев В. Живая жизнь. О Достоевском и Льве Толстом. Москва, 1929. 217 с.
13. Вертій О. Народні джерела художньо-філософського потенціалу драматургії. Народні джерела творчості Івана Франка. Тернопіль: Підручники і посібники, 1998. 255 с.
14. Возняк М. До історії тексту «Украденного щастя» Франка. *Радянський Львів*. 1945. Вип. № 2–3. С. 46–57.

15. Возняк М. С. З життя і творчості Івана Франка. Київ: АН УРСР, 1955. 302 с.
16. Ган Я. Источник вдохновения. *Театр*. 1957. № 5. С. 130–131.
17. Герцен А. И. Полное собрание сочинений и писем / под ред. М. К. Лемке в 22 тт, Петроград: Лит. изд-во отд. Наркомата по просвящению, 1919. Т. 8. С. 277, 292, 508.
18. Гончар О. З промови на відкритті пам'ятника І. Франкові у Львові. «*Радянська Україна*». 1964 р. 9 с.
19. Громека М. Останні твори Толстого. Москва, 1894. 211 с.
20. Гудзий Н. К. Лев Толстой. Творческая работа Л. Толстого. Москва: Художественная литература, 1960. 215 с.
21. Гудзий Н. Толстой о русской литературе. *Эстетика Льва Толстого: сб. статей / ред. П. Н. Сакулина*. Москва: Гос. акад. худож. наук, 1929. С. 185–239.
22. Гусев Н. Н.: Л. Н. Толстой. Материалы к биографии с 1855 по 1869 год. Москва: Изд-во АН СССР, 1957. 915 с.
23. Давиденко Г. Й. Проблема морального виховання учнів у процесі вивчення роману Л. Толстого «Анна Кареніна» і драми І. Франка «Украдене щастя» *Вісник*. Глухів, 2002. Вип. № 1. С. 50-53.
24. Днепров В. Искусство человековедения. Из художественного опыта Льва Толстого. Л., 1985. 288 с.
25. Добролюбов Н. А. Дневник. Москва, 1932. С. 107.
26. Дроздовський Д. Літературне дежавю: про спільність композиційних сценаріїв у повісті «Ася» І. Тургенєва й романі «Перехресні стежки» І. Франка. *Дивослово*. 2008. № 12. С. 43-47.
27. Євшан М. Критика; Літературознавство; Естетика / Упор. Н. Шумило. Основи, 1998. 658 с.
28. Єрмолов В. Роман Толстого «Анна Кареніна». Москва, 1963. 135 с.
29. Жук М. Й. Проза І. Франка. Київ: Наукова думка 1977. 176 с.

- 30.Звиняцковский В., Панич А. Тип «семейной женщины» в художественном мире Л. Н. Толстого и А. П. Чехова. *Русский язык и литература в средних учебных заведениях Украины*. 1991. № 3. С. 55–59.
- 31.Зеров М. Твори: у 2 томах. Київ, 1990. Т. 2. 601 с.
- 32.Зеров М. Українське письменство / Упоряд. М. Сулима; Післям. М.Москаленка. Київ: Вид-во «Основи», 2002. 1301 с.
- 33.Зі спогадів сучасників Льва Толстого «Толстовський музей». Т.1. Санкт-Петербург. 1911. С. 273.
- 34.Історія української літератури ХІХ ст.: у 2 кн. / за ред. акад. М.Г.Жулинського. Київ: Либідь, 2006. Кн. 2. 712 с.
- 35.Калантаєвська Г. П. Українська література ХІХ століття: навч.пос. Суми: Сумський державний університет, 2016. 237 с.
- 36.Кирилюк З. Поиски смысла бытия и человеческого счастья (материалы к урокам по изучению романа Л. Н. Толстого «Анна Каренина»). *Відродження*. 1994. №5–6. С. 11–26.
- 37.Кобилецький Ю. Драматичні твори. Творчість Івана Франка. Київ: Держ. вид-во худ. літ-ри, 1956. С. 124–150.
- 38.Ковбасенко Л. Лев Толстой як майстер «рентгеноскопії». *Всесвітня література в СНЗ України*. 1998. №10. С.44-48.
- 39.Козир О. Психоаналітичне дослідження символіки сновидінь у повісті Івана Франка «Перехресні стежки». І. Франко і нац. й дух. відродж. України. До 150-ї річниці від дня народження. *Матеріали наук.-практ. конф. 18 травня 2006 р.* Харків: ХДНБК, 2006. С. 59–66.
- 40.Костецький І. Стефан Георге. Особистість, доба, спадщина. *Вибраний Сефан Георге по-українському та іншими передусім слов'янськими мовами.* / упоряд. Зуєвський О., Костецький І. Штутгарт, 1968-1971. С.1–123.
- 41.Крупач М. «...Визволи нас від лукавого» («Філософія лукавства» у творчому монтажі роману І. Франка «Перехресні стежки»). *Тези*

- доповідей XVII (8-9 жовтня 2002 р.), XVIII (9-10 жовтня 2003 р.), XIX (10-11 жовтня) Франківських щорічних наукових конференцій / відп. ред. О. І. Денисюк. Львів, 2006. С. 40–43.
42. Кулешов Ф.И. Л.Н. Толстой: (Из лекций по русской литературе XIX в.). Минск, 1978. 288 с.
43. Леонов Л. М. Слово о Толстом: Речь, произнесенная 19 ноября 1960 г. в Большом театре СССР на Торжественном заседании, посвященном 50-летию со дня смерти Толстого. *Лев Толстой: В 2 кн.* АН СССР. Институт мировой литературы им. А. М. Горького. Москва: Изд-во АН СССР, 1961. Кн. 1. 642 с. С. 7–22.
44. Ломунов К.Н. Жизнь Льва Толстого. Москва, 1981. 255 с.
45. Лукач Г. Толстой и развитие реализма. *Литературное наследство.* Т.35, 1939. С.14–77. URL: <http://tolstoy-lit.ru/tolstoy/public/lukach-razvitiie-realizma/glava-i.htm> (дата звернення: 01.11.2020)
46. Луцик А. Образ Анны Карениной как специфическое отражение авторского «я» Л. Н. Толстого. *Русский язык и литература в учебных заведениях.* 1998. №1. С.15–17.
47. Луцик А. Трагическая реальность Алексея Вронского. Герой романа Л.Н. Толстого «Анна Каренина» в связи с объективными жизненными обстоятельствами. *Русская словесность в школах Украины.* 1999. №1. С.45–47.
48. Маркушевський П. Т. «Украдене щастя» Івана Франка серед творів світової драматургії подібної тематики. *Українське літературознавство.* 1978. Вип. 30. С. 35–41.
49. Мороз Л. З. Нова реалістична драма в укр. літ-рі к. XIX – поч. XX століття. Проблеми історії та теорії реалізму української літератури XIX – початку XX століття / відп. ред. М. Т. Яценко. Київ: Наукова думка, 1991. 288 с.
50. Мотылева Т. О мировом значении Л. Н. Толстого. Москва: Советский писатель, 1957. 725 с.

- 51.Наживин И.Ф. Душа Толстого. Москва: «ИТРК», 2003. 288 с. URL: <http://tolstoy-lit.ru/tolstoy/nazhivin-dusha-tolstogo/predislovie.htm> (дата звернення: 14.11.2020)
- 52.Некрасов М. Сочинения, Письма. Москва 1930. Т. 5. 687 с.
- 53.Панченко В. Любов і боротьба адвоката Рафаловича. *Неубієнна література*. Київ, 2007. С. 140–181.
- 54.Пархоменко М. Драматургія Івана Франка. Львів: Вид-во Львівського університету, 1956. 128 с.
- 55.Пархоменко М. М. Іван Франко в спогадах сучасників. Драматургія Івана Франка. Львів, 1956.128 с.
- 56.Петлюра С. І. Франко – поет національної чести. *Українська життя*. №5, 1913. С. 26–40
- 57.Петлюра С. І. Франко – поет національної чести. *Українська життя* №6, 1913. С. 76–89.
- 58.Поповкин А. И. Л. Н. Толстой. Биография. Москва, 1958. 136 с.
- 59.Теплінський М. Історія російської літератури ХІХ століття. Київ, 1991. 365 с.
- 60.Толстой Л. Н. Анна Каренина: Роман в 8-ми ч. Харьков: Прапор, 1985, 807 с.
- 61.Толстой Л. Н. Исповедь. Москва: Художественная литература, 1957. 236 с.
- 62.Толстой Л. Н. Полное собрание сочинений: в 90 томах. Москва: Художественная литература, 1935. Т.4. Материалы Севастопольского периода. С. 10.
- 63.Толстой Л. Н. Полное собрание сочинений: в 90 томах. Москва: Художественная литература, 1937. Т.55. С. 145, 147.
- 64.Толстой Л. Н. Собрание сочинений в 22 томах. Москва: Художественная литература, 1984. Т.21. 523 с.
- 65.Толстой Л. Н. Собрание сочинений в 22 томах. Москва: Художественная литература, 1984. Т.22. 555 с.

66. Толстой Л. Н. Собрание сочинений. Т. 3. Москва: Классика. 2001. 485 с.
67. Толстой Л. Что такое искусство? Толстой Л.Н. Собрание сочинений в 22 т. Москва: Художественная литература, 1983. Т. 15. С. 99–104.
68. Франко І. Документи й матеріали 1856-1965. Київ: Наукова думка, 1966. 540 с.
69. Франко І. Жіноча неволя в руських піснях народних. Київ: Наукова думка, 1980р., Т. 26. 44 с.
70. Франко І. Зібрання творів у 50 томах. Київ: Наукова думка, 1979. Т. 24. 445 с.
71. Франко І. Зібрання творів у 50 томах. Київ: Наукова думка, 1979. Т. 2. 542 с.
72. Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. Київ: Наукова думка, 1979. Т. 16. 511 с.
73. Франко І. Перехресні стежки. Київ: Вид-во Велес, 2007. 210 с.
74. Франко І. Украдене щастя. Харків: Фоліо, 2011. 639 с.
75. Франко І. Я. Одвертий лист до галицької молодезі. І. Франко Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина ХІХ – ХХ ст.): хрестоматія / упоряд. Л. Д. Березівська. Київ: Науковий світ, 2003. 6 с.
76. Франко І. Я. Зібрання творів у 50-и томах. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 49, 810 с.
77. Франко І. Статті й матеріали. Зб. 5. Львів, 1956.
78. Франко І. Твори в 20-ти т. Т. 1. 287 с.
79. Франко І. Я. Додаткові томи до зібрання творів у 50-и томах. Київ: Наукова думка, 2008 р., Т. 53. С. 250–258.
80. Франко І. Я. Дещо про себе самого. Зібрання творів у 50-и томах. Київ: Наукова думка, 1980. Т. 28, 5 с.
81. Франко І. Я. Зібрання творів у 50-и томах. Київ: Наукова думка, 1980 р. Т. 50. С. 113.

82. Франко І.Я. Зібрання творів у 50-и томах. Київ: Наукова думка, 1980.
Т. 45, С. 114, 140-150.
83. Франко І.Я. Зібрання творів у 50-и томах. Київ: Наукова думка, 1978.
Т. 18. С. 325–463.
84. Франко І.Я. Зібрання творів у 50-и томах. Київ: Наукова думка, 1978.
Т. 26. С. 37-47
85. Худош Л. З. Вивчення творчості І. Франка у школі. Київ: Радянська школа, 1962. 196 с.
86. Чернишевський Н. Г. «Детство» и «Отрочество». Военные рассказы графа Л. Н. Толстого. *Толстой в русской критике*. Москва: Гос. изд-во худож. лит., 1952. С. 182-195.
87. Чубаков С.Н. «Все дело жизни...» (Лев Толстой и поиски мира). – Минск, 1978. 174 с.
88. Щурат В. Літературні портрети. Д-р Іван Франко. *Зоря*, 1896. № 1.
С. 16–17.
89. Щурат В. Літературні портрети. Д-р Іван Франко. *Зоря*, 1896. № 2.
С. 36–37
90. Kurjer Lwowsky. № 172. 23.VI. S. 5.